

Sociologie, volby a naši kritikové

Když se v první polovině roku 1997 ukázalo, že se stále větší část obyvatelstva ve svých preferencích přiklání k ČSSD, vypukla uvnitř tehdejší mocenské elity pravá bouře. České obyvatelstvo však po krátkém čase zmatků způsobených horlivými ideologickými aktivitami části politických elit rychle prozřelo a ve volbách 1998 navázalo na své zkušenostně podložené postoje plynoucí z vývoje v letech 1995-1997 a dalo najevo svou politickou vůli přiměřeným posunem k levému středu. Odehrál se tak zajímavý experiment, který prokázal, že v této etapě vývoje česká společnost podpořila spíše graduální než konfliktní vývoj. Analýza postojů voličstva a faktorů, jež je ovlivnily, prokázala, že se tak stalo v důsledku hlasování „prvovoličů“ a těch, kdo hlasovali odlišně než v roce 1996. Položili jsme si i otázku, zda v charakteristikách a postojích voličů nenajdeme prvky, které napomohly stabilizačnímu řešení povolební situace ve formě dohody o toleranci menšinové vlády hlavní opoziční stranou, a některé z nich jsme opravdu našli.

Nyní máme před sebou dvě kritické reakce na náš článek. Politologická recenze původního znění našeho článku, kterou napsal Miroslav Novák, nás inspirovala k jeho vylepšení. Tím spíše nás mrzí, že si její autor před napsáním své nové repliky nepřčetl to, co jsme publikovali. Má jistě pravdu, že *seriózní* vědci nepředpokládali, že vláda pravice potrvá na věčné časy. Nicméně v článku, na který v textu publikovaném v minulém čísle odkazujeme [Matějů 1996: 43-82], jeho autor konstruuje na základě dat o šesti zemích z roku 1993 třetí, český typ determinací volebních preferencí pro levice, který se jako jediný podobá „ideálnímu“ modelu postkomunistického vývoje. Politickou orientaci v něm určuje hlavně rozdělení na „vítěze“ a „poražené“. Taková volební scéna je prý mnohem předvídatelnější než v jiných zemích a je stabilní. Závěr: „In any case, in such a social system the probability of an unexpected ‚swing-vote‘ is quite small.“ Že tento tón v publicistice liberálně orientovaných sociologů a ekonomů v letech 1995 a 1996 převládal, snad málokdo z nás stačil zapomenout. A že nositelé těchto názorů byli překvapeni výsledky voleb 1996, se mohl přesvědčit každý, kdo sledoval jejich televizní komentáře k průběhu voleb na obou stanicích, nehledě k tomu, že „překvapení“ dr. Matějů bylo výslovně zaznamenáno i v besedě v *Sociologickém časopisu*. Pokud jde o volby 1998, své zklamání nijak zvlášť neskrývali zejména ti, kdo se domnívali, že přechodný jarní úspěch US se podaří ve větší míře uchovat až do dne voleb. M. Novák se nám pokusil přičíst naivní sociálně ekonomický determinismus vztahu „základny“ a jejího odrazu. Nic takového v našem článku není. Ve shrnujícím textu na s. 306 jsme naopak vysvětlili, jak chápeme sociální zkušenost a co si myslíme o determinismech všeho druhu.

Dále nás náš oponent znovu kárá za to, že prý nemáme kompetenci analyzovat počet křesel získaných jednotlivými stranami v Parlamentu. Zjevně si nepovšiml, že jsme, na s. 297 uvedli tabulku 1, založenou výlučně na součtu hlasů pro všechny strany i pro strany zastoupené v Parlamentu. V této tabulce jde ovšem pouze o první přiblížení k výsledkům voleb. Na rozdíl od jiných autorů bychom si při vlastní sociologické analýze nedovolili pracovat s takovými součtovými kategoriemi, jako jsou levice (zahrnující voliče komunistů i ČSSD) vs. voliči všech ostatních politických stran, včetně stran středu. Zkoumáme celé levo-pravé kontinuum a faktory, jež hlasování na něm ovlivňují. Verze

regresní analýzy, již používáme, přitom zaručuje maximalizací koeficientu explanace optimální korekci mezikategoriálních distancí.

Petr Matějů publikuje své již několikrát diskutované argumenty proti našim přístupům. I my považujeme vědecký diskurs a vědecké metody falzifikace a verifikace hypotéz za významné. Ve svém článku je uplatňujeme, dokazující analýzou výsledků výzkumu jednoho důležitého společenského jevu, jímž jsou výsledky dvojích parlamentních voleb a objektivní i subjektivní charakteristiky voličů, že zatímni společenský vývoj u nás mluví spíše ve prospěch gradualistických než tzv. transitologických představ a že pro změnu volebních výsledků jsou rozhodující spíše zkušenostní než ideologické faktory. (Že pro *politického praktika* jsou výsledky voleb testem úspěšnosti ideologií a politik jednotlivých stran, je samozřejmé. Proč by však neměly být výsledky voleb v daném sociologickém a historickém kontextu analyzovány vědeckými postupy jako významný historický fakt s těmi či oněmi příčinami a důsledky, zůstává pro nás i po seznámení s deklaracemi dr. Matějů na toto téma záhadou.) Součástí vědecké argumentace analyzující výsledky voleb a jejich kontext je i poukaz na *historickou falzifikaci a verifikaci* našich transformačních hypotéz z roku 1993, resp. 1994. Matějů nám místo tohoto zcela oprávněného a jediné možného kritéria umožňujícího posouzení oprávněnosti prognostických výroků podsouvá jakýsi „marxistický princip falzifikace“. Nevšiml si, že dogmatičtí marxisté své poznatky málokdy vystavovali jakékoli falzifikaci. Spíše se spoléhali, že jimi samotnými realizovaná praxe (tj. jejich subjektivní aktivita při realizaci jejich vlastní ideologie) ověří správnost jejich teoretických východisek. Uplatňovali tak postup známý jako „samo sebe naplňující proroctví“, příznačný ostatně pro politizující vědce nejen mezi následovníky Marxovými.

Meritum argumentace dr. Matějů nepřináší nic nového. Již v polemice v časopisu *Pohledy* sdělil čtenářům, že smyslem našich analýz je dokázat oprávněnost uzavření tzv. „opoziční smlouvy“ mezi ČSSD a ODS. Odpověděli jsme, že tím čtenáře klame. Ignoruje totiž základní téma našeho článku, směřující k odhalení povahy procesu změny volebního chování mezi roky 1996 a 1998 [viz *Pohledy* 1998/5 a 1999/2,3]. K tomuto tématu se nevyjadřuje ani nyní. Rovněž jasně jsme v *Pohledech* i v našem článku v tomto časopisu vysvětlili, že jsme v uzavření smlouvy mezi ČSSD a ODS viděli jisté potvrzení naší hypotézy z počátků českého státu o pravděpodobnosti vzniku neočekávaných politických kombinací jako reakce na zužující se ekonomické a sociální limity české transformace. Hledali jsme v datech výzkumu jisté faktory, které mohly působit ve prospěch takovéhoto řešení. Některé jsme našli a publikovali. I my jsme pro kumulaci poznatků, srovnávání přístupů a věcnou diskusi, pro skutečný dialog.

Zda se další vývoj v naší zemi bude brát cestou blízkou těm, kdo usilují o konfliktualizaci vztahů uvnitř proreformních sil a o další náhlé obraty, nebo postupně se rozvíjející kooperací těch, kdo jsou nakloněni věcnému řešení naléhavých potřeb společnosti, je ovšem otevřenou otázkou. Odpověď na ni závisí jak na objektivních podmínkách, tak na subjektivní úrovni zúčastněných politických sil. Již v počátcích 90. let jsme připomenuli, že růst konfliktů mezi demokratickými silami a jejich subjektivní omyly a nezmary mohou vést k růstu vlivu autoritárně populistických proudů. Dnes ti, kdo pochybovali i o možnosti umírněného obratu doleva směrem k sociální demokracii, jsou nuceni sledovat další, především ekonomicky a sociálně, také však mezinárodně politicky podmíněný posun, směřující k levici radikální. Je to to, co předvíдали a co si přáli?

Pavel Machonin, Lumír Gatnar

Známosti osobností lokální politiky

LENKA BUŠTÍKOVÁ

Vydal Sociologický ústav AV ČR,
Jilská 1, Praha 1,
fax (02) 22 22 01 43,
e-mail socmail@soc.cas.cz

Vyšlo v edici „Working Papers“ WP 99:3

Jednotlivé výtisky můžete objednat na výše uvedené adrese

Cena 92,- Kč (5 USD)

Shrnutí: : Studie čerpá teoretickou inspiraci z prací o sociálních sítích. Empiricky se opírá o rozbor (1) pamětí čtyř starostů a jednoho tajemníka městského úřadu na první volební období (1990-1994) a (2) rozhovorů s pěti zastupiteli osmitisícového „Městečka“. Popisuje utváření dvou lokálních občanských fór, která vznikla na bázi známostí a přátelství z předrevolučního období. Tvorba následných zájmových koalic a vstup nových osobností do lokální politiky jsou líčeny jako proces rozvolňování a zpevňování sociálních sítí. Na příkladu dvou starostů „Městečka“ jsou popsány odlišné zdroje legitimacy jejich politické autority (tradiční a moderní) a naznačena možná spojitost mezi povahou navazovaných známostí a klientelismem.